

KOVÁCS ELEMÉR

VASFÜGGÖNY ALULNÉZETBŐL

Egyszer mindegyik külhoni magyar szülő szembesül azzal a helyzettel, hogy 6-7 éves csemetéje elé áll, és könnyörtelenül nekiszegezi a kérdést: miként van az, hogy mi magyarok vagyunk és mégsem Magyarországon élünk. Különösen nehéz megérteni ezt annak a kárpátaljai magyar gyereknek, aki rokoni összejöveteleken az idősebbektől mást sem hall, mint hogy a szögessdróttal védett határ, amely elválaszt bennünket az anyaországtól – és amelyet a többség sosem látott –, itt húzódik tőlünk kőhajtásnyira. Meg hogy régen a magyar világban így volt, a csehek alatt meg másként. Most meg sehogy sem... Mert bizony ez a kelet-közép-európai abszurditás nem csupán az itt szép számban megszületett politikai anekdoták világára érvényes, hanem magára a határra is. Ami majdnem az egész XX. század folyamán nem csupán egy masszív műszaki zárral felszerelt választóvonal, amely szinte hermetikusan elzárja egymástól azokat a közösségeket, amelyek évszázadokon át együvé tartoztak, együtt fejlődtek. Mint az alábbi példákban látni fogjuk, a határ egy idő után önálló szubsztanciává lép elő, ezrek számára az élet köréje szerveződik, a maga külön szabályaival sokak számára sajátos létformává válik. Könnyörtelenül azoknak a sorsát is meghatározza, akik a közelébe sem mentek soha, illetve nem is nagyon akartak tudomást szerezni létezéséről.

Bő fél évszázad távlatából is jól emlékszem, hogy tudat alatt milyen erősen foglalkoztatott bennünket a határkérdés. Hét-nyolc éves lehettem, amikor az egyik nyári délutánon a velem nagyjából egykorú, illetve valamivel idősebb gyerekek a következő játékot találták ki: ketten a keskeny zsákutcán, ahol laktunk, keresztülhúztak egy madzagot, egy harmadik legényke az út közepére állt, s a fegyelmezetten felsorakozott gyerekek közül csak azokat engedte át, akik fel tudtak mutatni egy papirost. Jellemző módon még a határór szót sem ismertük, így az igazoltatást végzőre kitaláltuk, hogy ő a *határos*. Hogy mennyire belénk ivódott ez az emlék, arra bizonyíték, hogy a fiút sokan közülünk még éveken át így szólították.

Mindez talán csak akkor érthető igazán, ha tudjuk, hogy egyikünk sem járt Magyarországon, de azt a már említett drótkerítést sem látta, hisz akkoriban a határt megközelíteni sem nagyon lehetett.

De visszatérve az írás elején feltett kérdésre. A szülőknek válaszádkor egészen Trianonhoz visszanyúlni értelmetlen lett volna. Így maradt a leegyszerűsített magyarázat: a háború után bejöttek az oroszok.

A dicsőséges szovjet hadseregnek a németek felett aratott győzelméről egyébként volt bőven információnk. A mozikban többnyire ilyen filmeket vetítettek, amelyek olyannyira egy kaptafára készültek, történetük oly egyszerű volt, hogy azt az orosz nyelv ismerete nélkül is megértettük. Lelkesedni a két szimpatikus főszereplőért, a fiúért és a lányért, akik a történet végén úgyis egybekeltek, meg a jópofa öreg harcosért, így is lehetett. Amikor édesapámat valamivel később arról faggattam, hogy mi, magyarok, miért nem szerepelünk sohasem ezekben a filmekben – hisz annyit már tudtam, hogy ő is katona volt –, szomorú tekintettel csak annyit mondott, hogy a magyarok a másik oldalon álltak. Ledöbbsentem, s nem kérdezősködtem tovább. Csak utólag tudtam meg, hogy barátaimat, ismerőseimet gyerekkorukban szintén erősen foglalkoztatta az a nem egykönnyen megmagyarázható állapot, amelybe a kárpátaljai magyarok a második világháború után kerültek. Nagydobronyi kollégám mesélte, hogy még az ötvenes évek végén is szentül hitte az ottaniak egy része, hogy Amerika nem tűri sokáig ezt a csúfságot, ezt a mérhetetlen nagy igazságtalanságot, s a Szovjetunióval hamarosan rendezzi a határkérdést és a vidék visszakerül az anyaországhoz. A kölyök, ebben az esetben ő, aki a témával kapcsolatban meg merte fogalmazni a kétségeit, keresztapjától két hatalmas nyaklevest kapott.

Ám az itteni magyarok körében uralkodó véleményt mégiscsak úgy fogalmazhatjuk meg, hogy amíg a Szovjetunió áll, addig semmiféle határmódosítás nem képzelhető el. Arra a kérdésre pedig, hogy meddig marad fenn a szovjet birodalom, senki sem tudta a választ. Még a középkorúak is úgy számoltak vele, hogy az ő életükben ilyen nagy horderejű változás valószínűleg nem következik be. A beregardói kolhoz hatalmas pincéjében az estefelé borozgatni összegyűlő gazdák, akik a részesművelésben művelt szőlő után nekik járó bort iszogatták, persze csak módjával, egy-két pohár ital elfogyasztása után legtöbbször úgy fogalmaztak: „ez az ország a saját zsírjában fog megsülni”. Ami nagyjából azt jelentette az én későbbi olvasatomban, hogy abból a sok hazugságból, amely a mindennapi életünkben körülvesz bennünket, egyszer csak elégük lesz a Szovjetunió sok-sok népének, akik fellázadnak, és elsöprik a rajtuk élősködő oroszokat, a munkásosztály élcsapatával, a kommunistákkal egyetemben.

Jól tudjuk, a birodalmak létrehozói és haszonélvezői hisznek művük örökkévalóságában. Több mint negyven esztendőn át ezt sulykolták belénk

is, így környezetemben nem is akadt senki, aki azt állította volna, hogy hamarosan megbukik a szovjet rendszer, s ezzel a mi hányatott sorsunk is véget ér. Később tudtam meg, hogy Varga Béla barátomnak, aki egy aprócska Tisza-menti településen, Szalókán született, a nagyapja minden adandó alkalommal hangoztatta: a Szovjetuniónak hamarosan vége. Tegyük hozzá, az öreg Kálmán bácsinak 101 esztendőtt kellett megélnie ahhoz, hogy jóslata beteljesedjen.

Szomorú tény, az ungvári Ernő bátyjának és sorstársainak a pályáját törte ketté a lezárt határ. Mivel közvetlenül a háború után Kisvárdán vagy Nyíregyházán nem tudták befejezni gimnáziumi tanulmányaikat. Mert 1945 után a szovjetek fokozatosan lezárták a határt. 1947-re aztán teljesen leereszkedett a vasfüggöny. A két ország között közúti határátkelő civilek számára hosszú időn át nem is létezett.

1956 októberétől kezdődően aztán sok minden megváltozott. Kezdődött azzal, hogy Mezőkaszony lakói az egyik október végi napon arra lettek figyelmesek, hogy a máskor oly kihalt határzónában Barabás felől nemzeti lobogók alatt jókora tömeg vonul feléjük. Megálltak a műszaki zárnál, egyvalaki közülük hangosan arról kezdett beszélni, hogy Magyarországon kitört a forradalom, a magyar nép nem kér többet a kommunista uralomból és a szovjetek gyámságából. A kaszonyi oldalon is egyre többen gyűltek össze, hallgatták a szónokot, aki a továbbiakban arra biztatta a település lakóit, hogy legyenek szolidárisak az anyaországiakkal, és főként, ne dőljenek be a szovjet propagandának. Bizonyára ennek az eseménynek, meg a rádióban elhangzó beszédek és hírek hatására alakult meg a településen az az illegális ifjúsági csoport, amelyik röplapokon követelte: az oroszok hagyják békén a magyar népet és vonuljanak ki Kárpátjáról is. Másként is megnyilvánult a magyarországi forradalommal való együttérzés: az egyik alkalommal néhány fiatal kövekkel dobálta meg a határ felé vonuló páncélosokat. Szerencsére egyiküknek sem esett baja.

A magyar forradalom híre nemcsak Kaszonyban készítette cselekvésre a fiatalokat. Három benei legény – a legidősebb közülük alig múlt tizenhét éves –, amikor hallotta, hogy Magyarországon kitört a forradalom, s annak leverésére orosz katonákat küldtek, elhatározta, hogy elindul Budapestre a magyar testvérek megsegítésére. Ám a határmenti település, Asztély egyik szélő, lakatlan házának udvarán, ahol úgy tervezték, hogy éjszakáig meghúzzák magukat, észrevették őket. Késő délután 10-12 fegyveres határőr kutyákkal körbekerítette a házat, majd elfogásuk után a fiúkat így kísérték végig a falun. Az emberek kint álltak az utcán, és nem is nagyon értették, hogy mi történt.

Ha Kárpátalján 1956-ról kérdezik az idősebbeket, visszaemlékezését szinte mindenki azzal kezdi, hogy rettenetes volt hallani, amikor az éjszaka csendjét felverve tankok százai dübörögtek a határ felé vezető úton. Az egyik, a beregszászi emlékezetében ma is élő történet is egy ilyen harci járművel kapcsolatos... Nem sikerült az éles kanyar, s a harcokosi – áttörve a híd rozoga korlátját, a várost átszelő Vérke kanálisban landolt. Pillanatok alatt oly mélyre süppedt az iszapban, hogy csak a lövegtornya látszott ki. Fél perc sem telt el, ijedt kiskatonák ugráltak ki a felső nyíláson. Az egyikük körbetekintve és kissé megnyugodva észrevette a vízparton egyetlen tehéncéjét legeltető Miska bácsit.

– Ez már a Szezezi-csatorna? – kérdezte az öreg.

A lágert megjárt beregszászi tört oroszszággal így válaszolt:

– Nem, ez nem a Szezezi-csatorna. De a tank... az jó helyen van.

Tudni kell, hogy 1956 őszén, a szezezi válság idején a szovjet vezetés azt fontolgatta, hogy beavatkozik a konfliktusba, s ennek megfelelően katonáit felkészítette az akcióra.

Tankkal persze a szovjetek nem csak Magyarországra mentek. 1968-ban a prágai tavasz leverésére bevonuló szovjet csapatok tisztjei a Pozsony felé vezető úton megdöbbenve tapasztalták, hogy egyes helybeliek érkeztek olyan táblákat kitenni, melyen a szovjet katonai beavatkozással kapcsolatos nemtetszésüknek adtak hangot. Méghozzá igen tömören és lényegre törően. Az út mentén kirakott táblákon ugyanis ez állt: Pozor! Ami oroszul annyit tesz: szégyen! Ezt olvasták a páncélozott harci járművek, harcokosi kémlelőnyílásán keresztül, illetve a teherautók ponyvái alól kikandikáló kiskatonák. Gyorsan szembesülve azzal a ténnyel, hogy – bármit is állítsanak politikai tisztjeik – őket bizony itt nem szívesen látják. A központi katonai vezetés gyorsan döntött a több ezer, egyébként nem alkalmas elkészített, hanem szabályosnak tűnő tábla eltávolításáról. Az erre a feladatra kijelölt csapat mindaddig folytatta a munkát, míg egyetlen ilyen tábla is látható volt az utak mentén. A központban ezt a parancsot akkor sem vonták vissza, amikor kiderült: a pozor szó szlovákul nem azt jelenti, hogy szégyen, hanem azt, hogy *figyelem*, illetve *vigyázat*.

Az 1956-os események után a szovjet vezetés belátta, hogy nem lehet mindent ugyanúgy folytatni, mint korábban, és valamelyest enyhíteni kell a kárpátaljai magyarok elzártságán. Kárpátalján ezután lehetett magyar lapokra előfizetni, no és hosszas utánajárás után Magyarországra utazni. Kizárólag Csapról, és vonaton.

Gyermekkorunkban közülünk senki sem törődött azzal, hogy a közeljövőben biztosan nem jutunk el Magyarországra. Ám a fiúk az osztályban rendületlenül szurkoltak valamelyik NB-I-es magyarországi csapatnak, vasárnap délutánonként ott ültünk a fekete-fehér képernyőjű televízió előtt, s gyönyörködtünk Farkas, Albert, Göröcs, Bene, Tichy és a többiek játékában. S másnap az iskolában az első dolgunk az volt, hogy megbeszéljük a látottakat.

Amikor a kis Kabos vagy az akkoriban szintén nagyon népszerű humorista-színész Kazal László nagy ritkán a beregszászi kultúrházban fellépett, az egy politikai demonstrációval ért fel: a kárpátaljai magyarok ilyenkor a nézőteret zsúfolásig megtöltve jelezték, hogy szívük hová húz.

Azt csak utólag, felnőtt fejjel tudtam meg, hogy a kárpátaljai magyar családok, ha a lélekszámot vesszük alapul, arányaiban sokkal több magyarországi újságot, színes hetilapot, folyóiratot fizettek elő, mint bármelyik más Kárpát-medencei magyar közösségben élők vagy az anyaországiak. Ennek alátámasztására álljon itt néhány száraz adat. A 155 ezres kárpátaljai magyarság a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben 26 ezer Szabad Földet, 20 ezer Magyar Ifjúságot, 17-18 ezer Ország-világot, később csaknem ugyanennyi Új Tükört, 15 ezer Fülest, 16 ezer Ludas Matyit járatott. Meg 12-13 ezer Autó-Motort, amikor többségük nem is rendelkezett személygépkocsival. Ám a fiatalokban és még a középkorúakban is ott élt a remény, hogy egyszer majd sikerül összegyűjteni a pénzt egy félócska járműre. Mert szovjet szokás szerint a munkahelyeken gépkocsiigénylésre ugyan sorba lehetett állni, ám a várakozási idő egy egyszerű dolgozó esetében meghaladta a tíz évet. Jellemző az akkori piaci viszonyokra, hogy egy kéztől vett, tehát használt 4-5 éves Zsiguli 7,5-8 ezer rubelbe került, míg, ha azt kedvezményezettként újonnan megkaptad, csak öt és fél ezer rubelt kellett fizetned érte. Ilyenkor jutott eszembe, hogy talán jól mondták az öregek: a két kontinensen fekvő hatalmas ország a saját zsirjában égett.

Nem kétséges, mennyire abszurd a helyzet: miközben ezer szállal kötődünk az anyaországhoz, minden ismertebb színész, sportoló nevét ismertük, a lapokon, a televízión, a rádión át nyomon követtük életpályájukat, aközben az anyaország tudomást sem vett rólunk. Ha pedig egyszer valaki eljutott oda, az heteken át tudott mesélni arról, miként zajlik ott az élet, hogy ott minden Közért tele van áruval – felvágottal, vajjal, majonézzal, különböző sajtokkal – nálunk mindezeket csak pult alól lehetett beszerezni – arról nem beszélve, hogy ott örölt kávé kapható, meg a gyerekeknek rágógumi, és mindenféle édesség, többek között a legnagyobb sláger is, a Dunakavics. A

nagyáruházakban meg Trapper farmer és bőrdzseki, amire minden tinédzser fiú és lány áhítozik, meg normális lábbeli. A ma embere számára szinte elképzelhetetlen, hogy a szovjet könnyűipar silány minőségű, ízléstelen tucatáruival hányszorosan tudta alulmúlni önmagát.

A Szovjetunióból, nevezetesen Kárpátaljáról eljutni Magyarországra egészen a múlt század nyolcvanas éveinek végéig igazán nem volt könnyű. Édesanyámnak például másfél évbe telt, amíg megfelelő papírokkal igazolni tudta, hogy a határ túloldalán élő unokatestvéréhez készül. Biztos ami biztos, az útlevél igényléséhez szükséges nyomtatványt ügyvéddel töltette ki, a dokumentum benyújtását pedig édesapám egy milicista ismerősére bízta. Ha édesanyám nem lett volna háztartásbeli, a munkahelyéről még jellemrajzot is kellett volna kérnie, s csatolni azt a benyújtásra váró dokumentumokhoz. Ez utóbbi, mármint a jellemrajz hiánya miatt hány külföldi utazás hiúsult meg! (Azért nem magyarországi utazásról beszélek, mert akinek módjában állt, az szívesen felkereste az akkori Csehszlovákiában élő rokonait is.) De ha éppen nem voltál jóban a főnökséggel, akkor leshetted, mikor kapsz megfelelő jellemrajzot. Kárpátaljai magyar diákok százainak utasította el az illetékes komszomolbizottság a megfelelő jellemrajz kiadását, így rendre meghíúsult a nyári vakációban Magyarországra tervezett út.

Voltak persze üde kivételek. Az élelmes nagydobronyaiaknak ebben az esetben még szerencsésük is volt. Ugyanis egy fejkendős öregasszony, akit Joli néninek hívtak, a megfelelő, nem is túlságosan magas összegért Ungváron mindent elintézett. Méghozzá gyorsan. Ahogy ottani ismerőseimmel később többször is elmondattam a nem mindennapi történetet, egyszer csak lelki szemeim előtt megjelent a fekete fejkendős öregasszony, akit a megyei milícia hatalmas, több szintes épületében szinte észre sem vesznek. Ajtók nyílnak meg előtte, és diszkrétén, simán megy minden. A nagydobronyaiak éveken át éltek is ezzel a pazar lehetőséggel, a bátrabbak évente többször is átruccantak Magyarországra. Furcsa módon a hatóságnak ez nem tűnt fel, nem úgy a más településeken élő magyaroknak, akik csakhamar a Budapest – Csap – Moszkva vasúti járatot dobronyi expressznek nevezték el, oly sokan utaztak rajta az ottaniak közül. A helyi viszonyok ismeretében eléggé meghökkentő ez az elnevezés, hisz Nagydobronyt továbbra is elkerülik a vasútvonalak.

Jellemző módon hamar kialakult a vámvizsgálatnak az a menete, amely legfőképpen azt biztosította, hogy a vámosok a csúszópénzekből komoly bevételre tegyenek szert. Az ilyen ügymenetek legfontosabb szereplőjévé érdekes módon a hordár lépett elő, aki a csomagokra ránézve nyomban

megmondta, hogy a zökkenőmentes ügyintézés az utasnak mennyi pénzébe kerül. Emberünk, diszkréten kézhez kapva az említett összeget, a megfelelő időpontban sűgött a vámossal, aki a legtöbb esetben mindent rendben talált. Innét porszívót, vasalót, hegesztőpálcát, fűröt stb. vittek Magyarországra ajándékba, illetve eladásra, hazafelé jövet pedig ruhaneműt, cipőt, édességet hoztak. Mivel hivatalosan egy-egy külföldi útra két évente kerülhetett sor, e látogatások úgy mond csekély gazdasági jelentőséggel bírtak. Egészen megváltozott a helyzet a múlt század kilencvenes éveinek elejétől, a kishatárforgalom megindulásától. Ekkor köszöntött be a batyus turizmus korszaka.

A határ, illetve a határmenti kereskedelem akkoriban majd' tíz éven át ezrek és ezrek számára biztosította a mindennapi megélhetést. A független ukrán állam 1991-es megalakulása után bő hat éven át még rendes fizetőeszközzel sem rendelkezett. Az országban óriási volt a munkanélküliség és az infláció. Akkoriban a nyugdíjasok két részletben kapták a járandóságukat, hogy a hónap végén valami értéke is maradjon a pénznek nevezett papírfecneknek, melyet, ha a zsebünkben felejtettünk, mosás után már csak körömnnyi papírdarabkánként szedhettünk össze, s dobhattuk a kukába. Ekkoriban a pedagógusok, állami alkalmazottak fizetésük egy részét természetben kapták – mosóport, cukrot, makarónit.

Természetes, hogy ezekben az években szinte mindenki – pedagógus és orvos, gyári munkás és tisztviselő, nyugdíjas – a szabad idejében a határt járta. Ki busszal, ki saját gépkocsival. A legtöbbjük csak egy-két kilogramm paszulyt, az engedélyezett két üveg vodkát, illetve a két doboz cigarettát vitte át és tette pénzzé a záhonyi illetve a nyíregyházi piacon, hogy azon egy rúd párizsit, egy kiló farhátat, netán csirkeszárnyat, két-három doboz kenőmargarint, három-négy csomag Negrót, valamint ugyanannyi Dunakavics cukorkát vásároljon. Az édességeket leadta itthon, a piacon dolgozó ismerős kiskereskedőnek, és a kapott pénzből fedezte a következő forduló költségeit. Ebből az időszakból bevillan egy kép: a nyíregyházi piacon két kezét magasra emelve bundabugyit kínál az arra járóknak az ismerős orvos. Amikor elhaladok mellette, és üdvözlöm, mosolyog, de nem kényszeredetten, hogy lám, szégyenszemre ezt is meg kellett érünk, hanem tekintetéből inkább azt olvasom ki: ilyen időkben természetes dolog, hogy a családért ezt is bevállaljuk.

Aki saját gépkocsival rendelkezett, az csakhamar beszállt a benzinturizmusba, amely sok éven át az előbbieknél jóval kifizetődőbb üzletágnak bizonyult. Az üzemanyag mellett más egyebet is szállított a megrendelőnek, mindent, amit az megóhajtott. Festéket, tüt, cernát, füstölt halat, zoknit, lepedőt. Ami éppen nálunk kapható volt, és kevesebbe került, mint Magyarországon.

Sorstársai Gyors Gyulának hívták azt az illetőt, aki amerikai gyártmányú, hatalmas üzemanyagtartállyal rendelkező ócska mikrobuszával naponta nyolc-tízszer is átlépte az ukrán-magyar határt. Számára ez volt a norma, s ha azt nem sikerült elérni, nem volt teljes értékű a napja. Hajtott is, mint a meszes. Az egyik délutánon befutott az ukrán vámra, és mérgében két kezével elkezdte a volánt csapkodni.

– Mi történt, Gyula? – kérdezték aggódva a körülötte állók.

– Hát nem elfelejtettem lefejtteni a gázolajat!

Egy másik történet egészen újkeletű. Beregszászi szőlész barátunknak, aki régóta gyökres szőlőoltványok előállításával foglalkozik, magyarországi ismerőseitől sikerült egy egész mikrobusznyi minőségi sima vesszőt beszerezni, amelyet kora tavasszal, az elkövetkező hetek során tervezett beoltani. Az őt elkísérő barátjával együtt az egész úton azon törte a fejét, hogy mit fognak majd mondani erről a szállítmányról az ukrán vámosságoknak. Mert, mint várható volt, a magyar oldalon a rakományt simán átengedték.

– Intett az ukrán vámosság, hogy nyissuk ki a kisbusz hátsó ajtaját, de még mindig nem jutott semmi okos gondolat az eszembe – emlékezik vissza a fiatal gazda, akinek végig az motoszkált az agyában, hogy ha bevallja az igazat, akkor vagy nagyon nagy sápot kell fizetnie, természetesen zsebbe, vagy a hiányzó növényegészségügyi papírok miatt a szállítmányt át sem engedik a határon.

Amikor az egyenruhás meglátta a szépen kötegelt vesszőket, együttérzően csak annyit mondott:

– Jó munkát a kosárfonáshoz.

Furcsa módon engem leginkább annak a dadri, szláv nyelveken alig tudó falusi legénynek a története fogott meg, aki a batyus turizmus fénykorában az édesanyját kísérte el a nyíregyházi piacra. A csapi határátkelőn ezúttal is sokat kellett várni, s a fiú attól az ócska busztól, amelyen utaztak, jó messzire elkeveredett. Egészen a Tisza-hídnál posztoló határőrökig, akik nyomban a gyanús idegenre fogták géppisztolyukat (ezen a határátkelőn gyalogosan ma sem lehet átlépni). A fiatalember gyenge orosz tudásával próbálta elmagyarázni, hogy útlevele ott hátul, a buszban maradt. Eközben hóna alól önkéntelen mozdulattal elővette azt a barna vályogkenyeret, melyből az imént éhét csillapítani letört egy-két jókora darabot. Láthatóan nem a fiú jórészt érthetetlen, habogós szövege, hanem a megtört barna kenyér győzte meg a határőröket, hogy az illető csakis a mienk lehet. Intettek hát neki, hogy gyorsan húzzon vissza a vámvizsgálatra kijelölt zónába.

„Elöl megy a lepény hal, a remény hal meg utoljára” – jut eszembe a kétértelmű mondat annak kapcsán, hogy a kárpátaljai magyarok minden történelmi

sorsforduló alkalmával elkezdenek bizakodni, hogy talán most... Így történt ez a független ukrán állam megalakulásakor 1991-ben, amikor jól értesült egyének tudni vélték, hogy Kravcsuk, az akkori ukrán elnök az egyik találkozójukon felajánlotta Kárpátalját Göncz Árpádnak. Egyesek arról is tudomást szereztek, hogy a legfőbb magyar közjogi méltóságok egymás közt megtárgyalták a kérdést, s végül is úgy döntöttek, hogy nem. Kétségbeejtő, ahogy ismerőseim, barátaim azóta is magyarázzák az ügy részleteit. Végül is mindig oda lyukadnak ki, hogy az 1993-ban megkötött ukrán-magyar alapszerződéssel az akkori budapesti kormány végleg lemondott a kárpátaljai magyarokról. Volt is nagy felháborodás. Sokaknak persze nem voltak ilyen illúzióik. Mert a szovjet iskolákban azt tanították a második világháború területhódításai kapcsán, hogy hős katonáink vérével megszerzett földekből egy talpalatnyit sem adunk oda senkinek. Igaz, a szovjet birodalom eltűnt a történelem süllyesztőjében, ám ez a hozzáállás továbbra is érvényes. Annyit változtak csupán az idők, hogy néhány realista gondolkodású ukrán politikus-történész már ki meri mondani most, az általános oroszgyűlölet és hisztéria idején is, hogy Ukrajna a szovjet érában nem egyszerű gyarmata, hanem az akkori területszerzési akciók révén egyben a haszonélvezője is volt a szovjet birodalomnak.

A múlt század kilencvenes éveinek elejétől rendszeressé váltak a tervezett áramkikapcsolások, mivel az ország erőművei nem tudták elegendő elektromos árammal ellátni a fogyasztókat. Ezek az áramszünetek legtöbbször hét-nyolcórásak voltak. Akkoriban újra divatba jöttek a petróleumlámpák, dobozsámra fogyott a gyertya. Nyáron jobban eltelt az idő, ám a hosszú téli sötét estéket bizony tervezni kellett. Többnyire hosszú beszélgetésekkel múltuk az időt. Történt pedig, hogy az egyik határ menti településen, úgy este hat óra tájban a nagymama felöltöztette és kézen fogta kisunokáját, s elindultak sétálni a csikorgó, decemberi hóban. Felkapaszkodtak a falu szélén emelkedő dombra, s onnan körbe néztek. A szomszédos magyarországi település utcáinak fényei – talán mindezt a hó okozta – innét színes lámpafüzérnek tűntek.

– Nagyi, az ott mi? – kérdezte az unoka.

– Az ott, kislányom – nézett a távolba a nagymama – már a mennyország.

Tisztában vagyunk vele, hogy nem az, de mégis, jó tudni, hogy valahol számon tartanak bennünket.